

Pengajian Kesusasteraan Melayu Baru New Malay Literature Studies

HANAPI DOLLAH

ABSTRAK

Makalah ini meninjau perkembangan pengajian kesusasteraan Melayu baru di Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan (FSSK), Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM). Pengajian ini bermula dengan penawaran beberapa kursus kesusasteraan baru yang meliputi hampir semua aspek tentangnya seperti genre prosa, tokoh, teori dan kritikan, serta sastera bandingan dan penulisan kreatif kepada pelajar peringkat sarjanamuda. Kursus kesusasteraan baru pada masa itu boleh dianggap bersifat minor dalam program pengajian Melayu. Program pengajian Melayu lebih memberi tumpuan kepada bidang bahasa dan kesusasteraan lama. Pengajian kesusasteraan baru hanya menjadi lebih ketara dan penting dengan penambahan kakitangan akademik dan pengenalan kursus-kursus baru, terutama apabila Jabatan Persuratan Melayu ditubuhkan. Apabila Jabatan itu digantikan dengan Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu pada tahun 2001, bidang kesusasteraan menjadi satu program pengajian baru. Sekiranya semua perkembangan selama 35 tahun itu dilihat dalam kerangka dasar untuk meletakkan identiti dan peradaban Melayu di persada dunia sebagaimana yang dikemukakan oleh pengasasnya, Syed Muhammad Naguib al-Atas, maka perkembangan yang berlaku itu tidaklah sehebat yang diimpikan. Bidang pengajian ini perlu memposisikan semula dasar dan arahnya.

ABSTRACT

This article explores the development of modern Malay literature as a field of study in the Faculty of Social Sciences and Humanities, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM). It started with a few courses covering more or less most aspects of the literature such as prose genre, authors, literary theory and criticism, comparative and creative writing offered to the undergraduate students. The courses at that time could be considered as a minor part of the Malay studies program. The major parts of the program were Malay language and classical Malay literature. Modern Malay literature grew into a distinctive and full fledged field of study as more academic staff joined the then department and new courses were introduced, especially after the establishment of the Malay Letters Department. When the Department was replaced with the School of Malay Language, Literature and Culture in 2001, the field of study become a new program. If the development of the modern Malay literature of the last 35 years

is viewed within the framework of the premise that it could promote Malay identity and generate Malay civilization at the global level as put forward by its founder, Syed Muhammad Naguib al-Atas, it can be said that the achievement is minimal. This field of study needs to reposition its policies and direction.

PENGENALAN

Meninjau kebelakang tentang perkembangan pengajian kesusasteraan Melayu di institusi pengajian tinggi baik secara khususnya di Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) mahupun secara menyeluruh di institusi lain adalah suatu yang menarik. Tinjauan itu setidak-tidaknya dapat memberi gambaran tentang apa yang telah berlaku sepanjang lebih tiga dekad yang lalu. Dalam masa tiga dekad banyak perkara yang berubah sama ada dalam aspek kurikulum, tenaga akademik ataupun struktur pengajian dan struktur organisasi institusi pengajian. Perkembangan seperti itu berlaku dalam semua disiplin ilmu dan pada semua pusat pengajian. Tinjauan sebegini boleh mengetengahkan gambaran tentang apa yang telah berlaku sepanjang tempoh tersebut dan juga boleh membayangkan arah perkembangan selanjutnya dan juga masa depannya.

Untuk tinjauan perkembangan pengajian kesusasteraan Melayu baru di UKM, barangkali ada baiknya kalau usaha ini bermula dengan apa yang pernah dibayangkan tentang pengajian kesusasteraan Melayu ketika pengajian ini mula diasaskan di universiti ini.

Kita harus merobah keadaan ini dengan merumuskan satu faham baru dalam konsepsi sejarah kesusasteraan Melayu: yaitu sebagaimana kita harus mengaitkan semula sejarah kesusasteraan yang baru ini dengan yang lama. Justru sesungguhnya satu kesilapan besar telah berlaku apabila sejarah kesusasteraan Melayu itu dibahagi dua: yang lama (klasik) dengan yang baru (moden) sebagaimana biasa difahami. Pembahagian itu seolah-olah yang obsolut yang memisahkan dengan sechara mutlak yang satu dengan yang lain (Syed Muhammad Naguib 1772:9-10).

Apa yang dibayangkan oleh Syed Muhammad Naguib di atas adalah berkaitan dengan skema pemahaman kesusasteraan Melayu yang berpaksi kepada pembahagian antara yang lama dengan yang baru. Kesusasteraan baru itu ialah seperti novel, cerpen dan puisi. Pada pandangan beliau, skema seperti itu hanya akan memutus pertalian antara apa yang disebut kesusasteraan Melayu baru itu dengan akarnya, iaitu kesusasteraan Melayu lama. Pemutusan itu menjadikan pengajian kesusasteraan Melayu baru itu semacam tidak mampu menimbulkan peradaban yang luhur dan memupuk peribadi kebangsaan. Sebaliknya, ia cenderung untuk mewujudkan suatu yang bersifat pinggiran (Syed Muhammad Naguib 1972:10). Apa yang tersirat dalam pernyataan tersebut ialah pengajian kesusasteraan baru berkemungkinan tidak terarah kepada suatu yang bersifat perdana dan pembina peradaban sebagaimana yang pernah dimainkan oleh tradisi kesusasteraan Melayu lama seperti yang dilakukan oleh

Hamzah Fansuri umpamanya. Bertolak daripada bayangan dan pernyataan itu, makalah ini meneliti perkembangan pengajian kesusasteraan Melayu baru di UKM ini.

JABATAN BAHASA DAN KESUSASTERAAN MELAYU

Pengajian kesusasteraan Melayu di UKM bermula dengan wujudnya Jabatan Bahasa dan Kesusasteraan Melayu. Pengajian ini adalah antara yang terawal, iaitu bermula dengan penubuhan universiti itu sendiri. Penubuhan pengajian ini adalah dengan cita-cita menjadikannya sebagai sebuah bidang pengajian yang penting di rantau Asia Tenggara. Pada pandangan Syed Muhammad Naguib (1972:3), tokoh utama yang terlibat dalam penubuhan pengajian ini, pusat kajian ilmiah bahasa dan kesusasteraan Melayu yang kuat dan berpengaruh belum ada di rantau ini. Dengan itu, beliau melihat pengajian bahasa dan kesusasteraan Melayu di universiti ini boleh mengatasi pengajian bahasa dan kesusasteraan Melayu di Jabatan Pengajian Melayu Universiti Malaya (UM).

Untuk menjadikan Jabatan Kesusasteraan Melayu sebagai sebuah pusat pengajian terulung di rantau ini, beliau juga merangkakan agar Jabatan berkenaan akhirnya menjadi sebuah institut yang bertaraf fakulti dalam masa beberapa tahun berikutnya. Ringkasnya, pengajian kesusasteraan Melayu di universiti ini diwujudkan dengan satu wawasan dan cita-cita agar ia boleh menjadi sebuah bidang pengajian yang terulung, setidak-tidaknya untuk rantau Asia Tenggara dalam bidang kesusasteraan Melayu. Wawasan dan cita-cita ini juga boleh dijadikan landasan untuk mengukur perkembangan dan arah pengajian kesusasteraan tersebut. Wawasan dan cita-cita itu bukan sahaja relevan untuk pengajian kesusasteraan di sini, tetapi juga di pusat pengajian tinggi yang lain di negara ini.

Jabatan Bahasa dan Kesusasteraan Melayu ketika ditubuhkan pada tahun 1970 hanya mempunyai seorang professor, iaitu Syed Muhammad Naguib, seorang pensyarah kanan, dua orang pensyarah, tiga orang penolong pensyarah dan seorang tutor. Pada masa yang sama, seramai dua orang tenaga ahli akademik muda melanjutkan pelajaran ke luar negeri. Ahli akademik yang tersenarai pada peringkat awal itu pada umumnya adalah mereka yang mengkhusus dalam bidang kesusasteraan lama dan bahasa. Boleh dikatakan pada peringkat awal ini tidak ada ahli akademik yang benar-benar datang daripada bidang kesusasteraan Melayu baru. Malah salah seorang tenaga akademik muda itu, Mohamed Haji Salleh yang dihantar ke University of Michigan (*Buku Panduan* 1972:34) adalah seorang yang mempunyai ijazah pertama dan kedua dalam bidang kesusasteraan Inggeris. Bagaimanapun bidang pengajian beliau di peringkat ijazah doktor falsafah ialah puisi Melayu baru sungguhpun pada mulanya bidang yang dicadangkan ialah sastera dan pemikiran Barat. Hanya, seorang tutor yang baru dilantik itu sahaja yang telah mengkhusus secara lebih awal dalam kesusasteraan *Melayu baru*.

Penawaran kursus pengajian di peringkat awal itu juga hampir sama dengan latar belakang ahli akademik di atas. Bilangan kursus yang berkaitan dengan kesusasteraan Melayu baru agak kurang berbanding dengan kursus-kursus kesusasteraan Melayu lama dan bahasa. Jumlah kursus kesusasteraan Melayu baru yang ditawarkan dari tahun pertama sehingga tahun empat (kepujian) hanya sembilan kursus ataupun 14.3 peratus daripada keseluruhan 63 kursus. Kursus-kursus kesusasteraan baru yang ditawarkan (Buku Panduan. 1972:43-44) ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 1.

JADUAL 1. Kursus kesusasteraan baru yang ditawarkan, 1972

Kod	Nama Kursus
A104	Pengantar Kesusasteraan Melayu Baru
A216	Prosa Melayu Baru
A217	Kritikan Kesusasteraan
A218	Pujangga Baru
A219	Angkatan 45
A220	Penulisan Kreatif Karya Sastera
A319	Teori Kesusasteraan Barat (dan Timur)
A419	Pengaruh Nilai dan Bentuk Kesusasteraan Barat dalam Kesusasteraan Melayu
A420	Pengajian Hasil-Hasil Kesusasteraan Barat

Sumber: Buku Panduan 1972

Penawaran sembilan kursus tersebut di atas boleh dianggap dapat memperkenalkan kesusasteraan Melayu baru kepada para pelajar secara umum. Kursus-kursus itu telah mencakupi hampir semua sub-bidang kesusasteraan Melayu baru, iaitu sejarah, genre (prosa, teori dan kritikan), angkatan pengarang, sastera bandingan dan kreatif. Kursus tentang sejarah perkembangan kesusasteraan Melayu baru dari tahun 1800 hingga tahun 1950 ditawarkan pada pelajar tahun pertama. Beberapa karya atau genre prosa yang terkenal sepanjang period tersebut seperti *Hikayat Abdullah* (Abdullah Munshi), *Siti Nurbaya* (Marah Rusli), *Layar Terkembang* (S.T. Alisjahbana), *Banyak Udang Bayang Garam* (Abdul Rahim Kajai), *Patah Tumbuh* (Kris Mas), *Belunggu* (Armijn Pane) dan *Merantau Ke Deli* (Hamka) turut diperkenalkan pada pelajar tahun pertama.

Pengenalan karya-karya itu juga adalah selaras dengan penawaran kursus pada tahun-tahun pengajian berikutnya. Pada tahap pengajian tahun kedua, kursus berkaitan dengan karya prosa (novel) dan tokoh (pengarang) ditawarkan kepada pelajar yang menjurus dalam bidang kesusasteraan Melayu baru. Pada tahap pengajian tahun kedua ini juga didedahkan pelajar kepada aspek teori dan kritikan kesusasteraan. Pada tahap pengajian tahun tiga dan empat,

pengetahuan para pelajar dilebarkan dengan tinjauan kesusasteraan baru yang berkembang di dunia Barat.

Dilihat dari segi tenaga akademik dan jumlah kursus yang ditawarkan itu didapati pengajian kesusasteraan Melayu baru pada peringkat awal ini memenuhi tuntutan. Tuntutan semasa yang dimaksudkan itu ialah keperluan untuk UKM menawarkan kursus sebagaimana yang ditawarkan di universiti lain pada masa itu. Siswazah dalam bidang ini diperlukan kerana kesusasteraan Melayu baru menjadi mata pelajaran utama di sekolah-sekolah menengah aliran sastera pada masa itu. Para siswa yang menjurus kepada bidang kesusasteraan Melayu pada waktu itu sebahagian besarnya merupakan mereka yang ingin berkhidmat dalam bidang penguruan. Tanpa penawaran sebilangan kursus kesusasteraan Melayu baru, Jabatan Bahasa dan Kesusasteraan Melayu dianggap tidak lengkap. Kursus-kursus itu perlu ditawarkan meskipun sedikit dan jumlah tenaga akademik dalam bidang itu tidak mencukupi. Oleh itu, secara mudah dapat dikatakan bahawa pengajian kesusasteraan Melayu baru pada masa itu lebih merupakan pelengkap kepada bidang bahasa dan falsafah (budaya).

Pengajian kesusasteraan Melayu baru pada peringkat awal ini agak tempang dalam erti kata penawaran kurusnya bukan sahaja terhad tetapi juga taburannya dari segi genre dan zaman tidak serata. Daripada senarai kursus yang dipaparkan sebelum ini, kelihatan bahawa kursus lebih tertumpu pada tahun kedua dengan empat kursus dan tahun ke empat dengan dua kursus. Tahun pertama dan ketiga masing-masing dengan hanya satu kursus. Dari segi genre pula, tidak ada kursus yang menyentuh genre puisi dan drama. Genre puisi patut juga dibicarakan sama ada dalam satu kursus yang khusus ataupun bergabung dengan genre prosa. Genre prosa seperti novel dan cerpen adalah antara korpus kesusasteraan Melayu baru yang paling besar dan pesat berkembang. Perbincangan tentangnya dalam satu kursus mungkin tidak mencukupi bagi pelajar mendalaminya. Meskipun genre sejarah kesusasteraan mempunyai tiga kursus, iaitu A218, A219 dan A420 (Jadual 1) tetapi masih boleh dianggap tidak seimbang. Kursus-kursus itu lebih memberi tumpuan kepada zaman pertumbuhan kesusasteraan baru di Indonesia seperti Pujangga Baru dan Angkatan 45. Zaman perkembangan di Malaysia seperti zaman Jepun dan ASAS 50 tidak diberi perhatian.

Pengajian kesusasteraan Melayu baru mengalami perubahan sebaik sahaja Jabatan Bahasa dan Kesusasteraan Melayu dinaikkan taraf menjadi sebuah institut dengan nama Institut Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu (IBKKM) pada tahun 1973 (www.cis-ca.org/voices/a/atas). Pertambahan kakitangan akademik turut melibatkan bidang kesusasteraan Melayu baru dengan dua orang pensyarah baru diambil. Salah seorang daripadanya adalah pensyarah asing. Penubuhan Institut juga telah membolehkan pengajian lebih menjurus atau mengkhusus kepada bidang masing-masing, iaitu bahasa, kesusasteraan dan kebudayaan. Dengan itu, bidang kesusasteraan Melayu baru mula menampakkan jalur pengajiannya dengan menawarkan jumlah kursus yang lebih banyak dan pelbagai. Pada sesi 1973-74, terdapat 14 kursus kesusasteraan

Melayu baru yang ditawarkan kepada pelajar dengan tahap pengajian tahun pertama sebanyak tiga kursus, tahun kedua – tiga kursus, tahun ketiga – enam kursus dan tahun akhir sebanyak tiga kursus. Taburan kursus mengikut tahun pengajian kelihatan lebih seimbang dan sesuai dengan tahap pengajian seperti menawarkan kursus yang lebih banyak pada tahap tahun ketiga. Bagaimanapun, genre kritikan dan kreatif lebih mendapat tempat dalam struktur kurikulum baru ini. Dalam struktur itu, genre kritikan mempunyai dua kursus dan genre kreatif mempunyai tiga kursus. Di samping itu terdapat kursus tentang penulis baru yang sangat berkaitan dengan kursus kreatif tersebut. Kursus tentang karya prosa Melayu kekal seperti sebelumnya, iaitu masih bersifat satu kursus. Kursus drama turut diperkenalkan dalam kurikulum baru itu.

JABATAN PERSURATAN MELAYU (JPM)

Pada tahun 1977 IBKMM telah distruktur semula. Dalam penstrukturan semula ini, telah ditetapkan Institut hanya mengendalikan pelajar siswazah dan penyelidikan. Pelajar pra-siswazah ditempatkan di Jabatan Persuratan Melayu (JPM) yang baru ditubuhkan di Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan (FSKK). Semua kursus yang ditawarkan untuk pelajar pra-siswazah di Institut telah dipindah ke Jabatan yang baru itu. Perpindahan itu hanya membawa perubahan dari segi kod tetapi tidak kandungan atau pemerian kursusnya. Tegasnya, kursus yang ditawarkan, termasuklah kursus-kursus dalam bidang kesusasteraan Melayu baru masih sama. Bagaimanapun, penubuhan JPM itu telah memberi ruang yang lebih selesa untuk bidang itu berkembang. Semenjak itulah juga, pengajian kesusasteraan Melayu baru di universiti ini mula menonjolkan diri. Kursus yang ditawarkan kian meliputi semua aspek atau sub-bidangnya. Antara kursus baru ialah tentang genre cerpen dan pendekatan dalam kesusasteraan. Sehubungan itu juga, kursus tentang pemikiran dalam karya-karya sastera turut ditawarkan untuk pelajar tahun kepujian, iaitu tahun empat (Tan Chen Hua 2004: 52).

Dalam waktu yang sama terdapat pertambahan ahli akademik yang mempunyai pengkhususan dalam bidang kesusasteraan Melayu baru. Dalam bidang kesusasteraan Melayu baru, terdapat pertambahan tenaga akademik seramai tiga orang yang pengkhususannya ialah drama atau teater, kritikan dan genre prosa. Kesemua mereka mendapat pendidikan lanjutan di luar negara, iaitu di Amerika, England dan Indonesia (*Kalender Universiti 1978/79*: 423). Pertambahan tenaga baru itu bukan sahaja membolehkan penawaran kursus yang semakin banyak tetapi juga dapat meningkatkan lagi mutu pengajian tersebut. Tenaga akademik yang datang dari pelbagai universiti dalam dan luar negeri menyediakan ruang yang baik untuk perkembangan dan pembangunan pengajian kesusasteraan Melayu baru di universiti ini.

Kedudukan pengajian kesusasteraan baru semakin mantap dan terserlah apabila komponen bahasa dalam JPM dinyahkan untuk menjadi sebuah jabatan baru iaitu Jabatan Linguistik pada tahun 1984. Tegasnya, selepas tahun 1984, Jabatan Persuratan Melayu lebih merupakan jabatan untuk pengajian kesusasteraan Melayu, iaitu sastera lama dan baru. Kursus pengajian budaya dan seni yang ditawarkan di Jabatan itu lebih merupakan pelengkap kepada pengajian kesusasteraan tersebut. Hala tuju Jabatan selepas penstrukturan semula itu ialah ke arah memperkukuhkan pengajian kesusasteraan baru. Menjelang tahun 1990-an, pengajian kesusasteraan baru boleh dikatakan telah mencapai tahap yang tertinggi.

Dalam satu seminar meninjau kembali pencapaian setiap jabatan di Fakulti Sains Kemasyarakatan dan Kemanusiaan (FSKK) pada tahun 1990, Shafei Abu Bakar yang membentangkan analisis beliau tentang pencapaian tahap pengajian di JPM berkesimpulan bahawa pengajian kesusasteraan baru merupakan yang terbaik di dunia (1995:100). Tanggapan itu meskipun boleh diperdebatkan tentang kebenarannya tetapi agak jelas pada persekitaran tahun 1990-an, pengajian kesusasteraan Melayu baru di JPM mempunyai pensyarah yang lebih ramai dan kursus yang lebih banyak. Dalam Jadual 2 dapat dilihat bahawa lebih kurang separuh kekuatan tenaga akademik dan kursus yang disediakan adalah dalam bidang kesusasteraan Melayu baru. Tegasnya, bidang kesusasteraan Melayu baru menguasai pengajian di Jabatan Persuratan Melayu. Keadaan itu berkekalan sehinggalah Sistem Pengajian Tiga Tahun (SPTT) diperkenalkan di FSJK pada sesi pengajian 1999/2000.

Sistem Pengajian Tiga Tahun telah mengurangkan tempoh pengajian prasiswazah menjadi tiga tahun sahaja. Sebelum itu, tempoh pengajian ialah empat tahun. Dengan itu juga kursus yang ditawarkan telah dikurangkan kerana jumlah kursus yang wajib diambil oleh pelajar telah berkurangan daripada sebelumnya. Bagaimanapun, kursus kesusasteraan Melayu baru lebih besar jumlahnya, iaitu 12 kursus ataupun 46 peratus daripada keseluruhan kursus (*Buku Panduan FSJK 1999/2000*: 103-108). Dari segi struktur, pengajian kesusasteraan Melayu baru tidak banyak berubah. Perubahan hanya sekadar pengurangan jumlah kursus yang ditawarkan kepada para pelajar siswazah.

JADUAL 2. Jenis, bilangan kursus serta bilangan pensyarah

Jenis kursus	Bilangan Kursus (%)	Bilangan Pesyarah (%)
Kesusasteraan Lama	18 (23.7)	5 (23.8)
Kesusasteraan baru	39 (51.3)	10 (47.6)
Kebudayaan & Kesenian	19 (25.0)	6 (28.6)
Jumlah	76 (100)	21 (100)

Sumber: Shafei Abu Bakar 1995:93-94

Struktur kursus yang lebih kurang sama dengan SPTT diteruskan meskipun JPM mengalami perubahan sekali lagi dengan penstrukturan semula FSJK, Fakulti Sains Pembangunan (FSP) dan Fakulti Pengajian Bahasa (FPB) pada tahun 2001. Dalam penstrukturan semula itu, JPM telah dinaikkan taraf menjadi pusat (sekolah) pengajian untuk bahasa, kesusasteraan dan kebudayaan Melayu. Ringkasnya, struktur IBKKM telah dikembalikan semula di JPM dengan nama Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu (PPBKKM). Sekiranya struktur pengajian pra-siswazah semasa di IBKKM tidak terdapat pemisahan parameter bidang yang jelas seperti pengasingan secara modul ataupun program antara bahasa, kesusasteraan dan budaya, maka pengajian di PPBKKM mempunyai garis pemisah yang jelas. Bidang-bidang pengajian itu di PPBKKM dikenali sebagai Program Pengajian Bahasa Melayu, Program Persuratan Melayu dan Program Kebudayaan dan Kesenian. Ketiga-tiga Program itu dianggap berdiri secara sendiri dan serata, baik dari segi kursus yang ditawarkan kepada para pelajar (prasiswazah dan siswazah) mahupun bilangan tenaga akademik.

Program Persuratan Melayu telah dikhususkan kepada pengajian kesusasteraan Melayu meliputi lama dan baru. Penawaran kursus masih jelas memperlihatkan pembahagian antara kesusasteraan lama dan baru dan pembahagian itu dibuat agak serata, iaitu tidak seperti sebelumnya. Jumlah kursus kesusasteraan Melayu baru hanya 50 peratus ataupun 7 kursus daripada 14 kursus keseluruhannya. Bagaimanapun terdapat dua kursus yang mencakupi bidang kesusasteraan Melayu lama dan baru. Kursus-kursus itu ialah Prosa Melayu dan Puisi Melayu¹. Kemunculan dua kursus ini mungkin boleh dianggap sebagai suatu kelainan kerana penawaran kursus sepanjang tiga dekad yang lalu sangat kuat berpegang kepada dikotomi lama-baru tersebut.

Dari segi tenaga akademik, kekuatan pengajian kesusasteraan baru di PPBKKM boleh dikatakan tidak sekuat seperti sebelumnya kerana beberapa tenaga akademik yang mapan dan terkenal telah bersara. Tenaga akademik itu seperti Muhammad Hj Salleh, Ramli Isin, Othman Puteh dan Shafei Abu Bakar. Kekuatan tokoh-tokoh tersebut bukan sahaja dalam bidang pengkhususan masing-masing tetapi sekaligus menjadi pengarang kreatif seperti novel, cerpen dan puisi.² Pandangan Shafei Abu Bakar tentang kekuatan JPM yang dinyatakan di atas adalah atas perkiraan ini. Berbanding dengan pusat pengajian kesusasteraan Melayu lain, tenaga akademik di sini lebih terserlah sumbangan mereka kepada pengajian dan kegiatan keusasteraan Melayu baru. Persaraan mereka merupakan kehilangan yang tidak dapat ditampung buat beberapa tahun akan datang kerana tenaga akademik yang baru masih dalam proses mempersiapkan diri untuk memikul tanggungjawab berkenaan.

Penyelidikan dalam bidang ini juga tidak banyak berbeza dengan kursus yang ditawarkan. Penelitian yang dibuat oleh Louisa Chin Soon Moi (2004) ke atas latihan ilmiah kesusasteraan Melayu baru dari tahun 1994 hingga 2002, terdapat sebanyak 147 buah. Pada umumnya kajian tersebut lebih cenderung

meneliti tema atau persoalan dalam genre kesusasteraan Melayu baru (2004:95). Dalam analisis itu pendekatan seperti formalistik, feminisme, dan psikoanalisis lebih kerap digunakan berbanding dengan teori atau pendekatan lain yang lebih terkini. Kajian lebih tertumpu kepada penelitian karya sastera, iaitu teks tetapi bukan dalam konteks karya itu dilahirkan. Begitu juga kajian di peringkat siswazah, pola kajian latihan ilmiah itu masih menjadi tumpuan para pelajar.

Analisis yang dibuat oleh Louisa Chin Soon Moi (2004) tentang tajuk latihan ilmiah kesusasteraan Melayu baru dari tahun 1994 hingga tahun 2002 yang berjumlah 147 buah mendapati bahawa 85.7 peratus daripadanya berkaitan dengan karya atau genre kreatif seperti novel, cerpen, drama dan puisi. Selebihnya pula ialah yang berkaitan dengan kritikan, manuskrip, tokoh, majalah sastera dan pengarang (tokoh). Untuk lebih terperinci mengenai hal ini lihat Jadual 3. Data itu secara jelas memperlihatkan kecenderungan para pelajar tertumpu kepada teks, iaitu genre prosa - novel dan cerpen. Pendekatan yang paling popular ialah formalistik ataupun struktural yang berkisar kepada tema dan persoalan, watak dan perwatakan, plot, latar dan bahasa.

JADUAL 3. Sub-bidang latihan ilmiah Kesusasteraan Melayu Baru (1994-2002)

Sub-bidang	Jumlah	Peratus(%)
Novel	60	40.8
Cerpen	37	25.2
Drama	18	12.2
Puisi	1	0.7
Pelbagai karya	10	6.8
Kritikan	4	2.7
Manuskrip	4	2.7
Pengarang	9	6.2
Majalah	3	2.0
Lain-lain (Rencana Pengarang)	1	0.7
Jumlah	147	100.0

Sumber: Louisa Chin Soon Moi (2004:94)

Sub-bidang kajian tersebut mencerminkan tentang pendedahan mereka kepada kursus yang ditawarkan dalam pengajian berkenaan. Secara mudah boleh dikatakan bahawa kursus kesusasteraan Melayu baru lebih terarah kepada teks atau karya yang dihasilkan oleh para pengarang, terutama sekali novel dan cerpen. Sub-bidangnya yang lain seperti kritikan dan teori agak tidak berkembang begitu sehingga gagal melahirkan minat, kesediaan dan kemampuan di kalangan pelajar kesusasteraan Melayu baru untuk menerokai sub-bidang berkenaan dalam latihan penyelidikan mereka. Untuk perkembangan

kesusasteraan yang mapan, bukan sahaja diperlukan korpus karya tetapi juga kritikan dan teori kesusasteraan. Kritikan boleh dijadikan pengukur dan penilai kepada karya-karya yang dihasilkan, manakala teori pula boleh membantu dalam perancangan ke arah melahirkan karya yang baik itu. Kawalan dan jaminan mutu terhadap sesebuah karya bergantung kepada kekuatan pengetahuan kritikan dan teori kesusasteraan.

Selain membantu meningkatkan dan menjamin mutu sesebuah karya, kritikan dan teori juga boleh menjambatani sempadan antara kesusasteraan Melayu lama dengan baru ataupun antara disiplin kesusasteraan dengan disiplin ilmu yang lain. Aspek teori dan kritikan menawarkan pelbagai idea dan gagasan yang melewati sempadan disiplin. Umpamanya, teori dan kritikan Marxian menawarkan idea dan gagasan yang bukan sahaja berguna dalam disiplin sosiologi dan ekonomi politik tetapi juga dalam disiplin kesusasteraan dan kesenian (Lifschitz & Salamini 2004). Kekurangan pendedahan aspek teori dan kritikan dalam pengajian kesusasteraan Melayu baru itu baik dari segi kursus mahupun penyelidikan menyebabkan jangkauannya terhad dan terkurung dalam lingkungan sendiri. Hakikat itu juga pernah ditimbulkan oleh A.Teeuw dalam laporan penilaiannya (1986:27). Beliau berpendapat bahawa kekurangan pengajaran aspek teori dan metodologi menjadikan pengajian berkenaan bersifat *parochial*. A.Teeuw juga menyarankan agar kesusasteraan bandingan dimantapkan bersama-sama dengan pengajaran bahasa asing yang berkaitan kepada para pelajar.

KESUSASTERAAN MELAYU DAN ALAF BARU

Secara umum pengajian kesusasteraan Melayu baru tersebut masih berlegar dalam struktur pengajian dan kurikulum yang sama sepanjang tempoh 35 tahun pengajian tersebut ditawarkan di UKM. Sepanjang tempoh itu, paradigma yang mendasarinya hampir tidak berganjak langsung dari paksi asalnya. Paradigmnya masih terikat kuat kepada parameter kesusasteraan yang dianggap 'baru' dan karya atau teks yang terhasil. Kesusasteraan Melayu baru itu diletakkan dalam kotak yang berasingan daripada kesusasteraan Melayu lama dan kotak itu pula lebih berpusat kepada karya dan pengarangnya. Ringkasnya, kesusasteraan Melayu baru itu telah berkembang dalam lorong sempitnya sendiri. Kalaupun terdapat tinjauan ke dunia luar seperti kepada karya asing, perbandingan serta pendedahan kepada teori dan kritikan terlalu sedikit atau hanya menjadi bahagian yang kecil sehingga pendedahannya tidak dapat memberi lonjakan keluar daripada parameter berkenaan.

Hakikat parameter yang sempit dan terasing itulah yang dibayangkan oleh Syed Muhammad Naguib seperti yang dipaparkan di awal perbincangan ini. Pendapat beliau itu ada benarnya kalau dipadankan dengan pencapaian pengajian kesusasteraan Melayu baru sebagai satu disiplin ilmu. Perkembangan

kesusasteraan Melayu baru lebih ditandai oleh longgokan korpus karya seperti novel, cerpen dan puisi tetapi bukan perkembangan idea dan gagasan ke arah membina peradaban yang lebih kukuh. Sehingga sekarang Hamzah Fansuri masih dianggap sebagai tokoh besar kesusasteraan kerana kemampuan karya-karya memberi impak ke atas pembinaan peradaban Melayu (Syed Muhammad Naguib 1972). Kalau pendapat ini boleh diterima, bermakna kesusasteraan Melayu lama lebih gah berbanding dengan kesusasteraan Melayu baru.

Berbanding dengan kesusasteraan Melayu baru, kesusasteraan lama itu lebih terbuka dan luwes baik dari segi teks, pengarang mahupun konteksnya. Teks kesusasteraan Melayu lama tidak boleh dianggap sebagai teks kesusasteraan sepenuhnya kerana ia juga menjadi teks sejarah, teks undang-undang ataupun keagamaan. Pengarangnya pula, terdiri daripada ulama, ahli sufi dan penasihat raja. Bersama teks itu terdapat pelbagai konteksnya seperti sosial, politik, budaya, pengajaran dan aliran kepercayaan serta perundangan. Perbincangan karya kesusasteraan lama kurang memberi perhatian kepada strukturnya seperti tema, plot dan perwatakan sebagaimana kesusasteraan Melayu baru. Contohnya, teks Sejarah Melayu ataupun nama lainnya Sulalatus Salatin bukanlah karya kesusasteraan *per se* kerana ia juga boleh dianggap sebagai sebuah karya sejarah.

Kemunculan apa yang dipanggil era pascamodenisme turut memberi impak kepada pengajian kesusasteraan. Pengajian kesusasteraan ke belakang ini mula memberi perhatian besar kepada konteksnya. Pascamodenisme menganggap bahawa kesusasteraan atau karya tidak wujud dalam dunianya sendiri secara total (Derrida 1978). Ia adalah sebahagian daripada budaya yang melahirkannya itu. Beberapa pusat pengajian kesusasteraan sekarang seperti Jabatan Kesusasteraan di University of California (San Diego) telah melebarkan bidang cakupan pengajian kesusasteraan dengan memberi perhatian kepada isu-isu luaranya seperti budaya, etnik, falsafah, teori sosial, pasca kolonial, globalisasi dan gender. Aspek-aspek itu ditererakan dalam kursus-kursus kesusasteraan yang ditawarkan kepada para pelajar. Contoh kursus-kursus berkenaan ialah: *Popular culture: South Asian diasporic culture; Topics in ethnic American literature; Women and English/American literature; Comparative ethnic literature; Marx/Nietsch/Freud* (www.rohan.sdsu.edu/dept/English/childlit).

Kursus yang ditawarkan dalam program kesusasteraan di Duke University juga tidak lagi terikat kepada genre kesusasteraan secara murni tetapi lebih kepada muatannya yang berkaitan dengan perkara di luar teks. Contoh-contoh kursus yang ditawarkan pada musim luruh 2002 boleh dikatakan melewati sempadan yang sangat luas dan pelbagai: *Writing disorder, politics and Black brotherhood; Writing as theory of literature; Allegory; Art that hurts; The unconscious; Merging aesthetics and politics; Exoticism and nationalism; Little informer; Existentialism; Modern Jewis experience; Jorge Amado in Perspective: Construction of Black leadership. Postmodern lives*; dan Utopia. Malah terdapat kecenderungan sesetengah universiti menggabungkan pengajian

kesusasteraan dengan disiplin yang lain seperti dengan pengajian budaya dan pengajian media (www.duke.edu/literature).

Pengajian kesusasteraan Melayu baru yang ditawarkan oleh universiti ini juga boleh bergerak ke arah kecenderungan baru itu. Pemisahan antara kesusasteraan Melayu lama dan baru tidak wajar dipertahankan kerana ia menyempitkan parameter kesusasteraan itu sendiri. Kesusasteraan Melayu baru harus dilihat dan ditanggapi sebagai sebahagian daripada kesusasteraan Melayu keseluruhannya. Kesusasteraan lama dan baru tidak terpisah sebaliknya merupakan suatu pengajian yang sama. Kedua-dua mengkongsi aspek-aspek yang berkaitan dengan pengajian seperti paradigma, teori dan metodologi mengikut kesesuaian dan keserasian. Kesusasteraan Melayu baru bukan suatu yang baru diperolehi (oleh kemasukan pemodenan atau Barat) tetapi sebagai cabang yang tumbuh daripada kesusasteraan lama. Dalam hal ini, kesusasteraan Melayu baru itu boleh sahaja dianggap tidak bermula pada zaman Abdullah Munshi sebagaimana yang dipegang oleh sesetengah pengkaji (Safian Husin 1981).

Sebagaimana ditegaskan di atas, kesusasteraan juga tidak bersifat murni yang lepas bebas daripada lingkungan budaya dan masyarakat yang melahirkannya. Kesusasteraan juga adalah sebagai sebahagian budaya dan masyarakat ataupun sebahagian daripada peradaban. Pembinaan peradaban berkait rapat dengan pertumbuhan dan perkembangan kesusasteraan. Kerelevanan pengajian kesusasteraan adalah terletak kepada sejauh mana ia dilihat sebagai sebahagian daripada keseluruhan kehidupan. Ia bukan sahaja merakam peradaban tetapi dalam waktu yang sama ia juga mendefinisikan (merakam) peradaban. Untuk memainkan peranan itu, pengajian kesusasteraan Melayu harus lebih tersifat terbuka dan mencakup isu-isu luaran yang berkaitan dengannya. Perkembangan seperti itu yang tidak berlaku dalam pengajian kesusasteraan Melayu di universiti ini.

Dengan melebar cakupan atau merobohkan parameter lama itu membolehkan pengajian kesusasteraan Melayu mendapat wadah dan arah baru yang sesuai dengan perubahan yang berlaku dalam kehidupan sekarang dan juga perubahan dalam epistemologi ilmu. Meskipun pengajian kesusasteraan itu masih dikekalkan sebagai suatu disiplin ilmu tersendiri tetapi sumbangan daripada disiplin ilmu yang lain juga diperlukan. Mungkin pada masa depan, kursus yang ditawarkan dalam pengajian ini melibatkan bidang-bidang lain seperti budaya, media, kuasa dan politik sebagaimana yang pernah diterokai dalam pengajian kesusasteraan Melayu lama.

PENUTUP

Pengajian kesusasteraan bukan sahaja harus menjawab perkara berkaitan dengannya secara jelas seperti apa dia kesusasteraan, bagaimana ia didefinisikan,

sempadannya di mana, apa alat dan metodologi menelitinya dan perkaitan dengan isu-isu budaya dan masyarakat. Sebahagian daripada persoalan tersebut sudahpun diselesaikan oleh pengajian kesusasteraan Melayu baru itu. Selama jangka waktu tiga dekad yang lalu, pengajian kesusasteraan itu sudahpun berjaya menempatkan dirinya sebagai suatu disiplin pengajian yang tersendiri. Pengajian itu di UKM ini walaupun tidak merupakan tempat yang terbaik, ia tidaklah tercorot. Pada suatu tahap waktu, ia menawarkan tenaga akademik yang bukan sahaja pakar dalam pengkhususan mereka tetapi juga sangat produktif dalam melahirkan korpus kesusasteraan Melayu moden. Kelebihan ini lebih tertonjol di sini berbanding dengan institusi yang lain.

Bagaimanapun, dengan masa berlalu dan perubahan yang berlaku baik dalam bidang kehidupan harian mahupun keilmuan, lebih-lebih pada alaf baru ini pengajian kesusasteraan Melayu baru harus melangkah ke depan dengan lebih pantas. Perkembangan kesusasteraan bukan sahaja diukur melalui longgokan karya atau teks tetapi juga sejauh mana memberi sumbangan ke arah membina dan memperkukuhkan peradaban. Tegasnya, ia seperti juga sektor kegiatan yang lain, harus dapat memposisikannya dalam konteks kepentingan pembinaan bahasa dan peradaban negara dalam dunia yang cepat berubah ini. Seni sastera harus turut berperanan dalam usaha tersebut dan tanpa peranan itu kepentingan tidak begitu bermakna. Peranan itu telahpun dimainkan oleh kegiatan kesusasteraan Melayu pada masa lalu. Peranan itu boleh dilihat kepada kesusasteraan Melayu lama seperti yang ada karya sejarah epik dan sufinya. Peranan itu juga pernah dimainkan oleh kesusasteraan Melayu baru ketika di ambang kemerdekaan.

Kesusasteraan Melayu baru dalam keadaan sekarang kelihatan gagal berperanan membina bangsa dan peradaban, malah mengalami proses peminggiran. Karya-karya kesusasteraan yang dihasilkan gagal untuk diterjemahkan kepada kesedaran dan kebangkitan untuk membaharui dan memperkukuhkan peradaban. Hal ini pernah diketengahkan oleh seorang pengkaji kesusasteraan Melayu baru di Singapura dengan memetik pendapat yang disuarakan oleh tokoh-tokoh besar kesusasteraan Melayu baru seperti S. Takdir Alisjahbana dan Ismail Hussein (Hadijah Rahmat 1998). S. Takdir Alisjahbana mengatakan:

... tiap-tiap seniman menyangka dirinya peribadi besar, yang dalam khayal kebesaran peribadinya dengan sendirinya memberi bentuk besar kepada karyanya, terlepas dari soal dan gerak masyarakat dan kebudayaan sekitarnya (Hadijah Rahmat 1998:172).

Begitu juga Ismail Hussein: ... Pengarang belum dapat keluar untuk menangkap erti pergolakan zamanya yang cukup hebat (Hadijah Rahmat 1998:175).

Pendapat kedua-dua tokoh itu agak serasi dengan bayangan yang dikemukakan oleh Syed Muhammad Naguib sebelum ini. Kesusasteraan Melayu baik yang lama mahupun baru sedikit demi sedikit tersisih dan terpinggir dari arus perdana kehidupan. Perubahan yang berlaku di akhir-akhir ini lebih

mencabar lagi kedudukan dan kerelevanan pengajian kesusasteraan Melayu apabila tuntutan penggunaan bahasa Inggeris diperluaskan sama ada di sektor awam mahupun swasta. Kesusasteraan Melayu bukan sahaja dihambat oleh anjakan kepentingan bahasa Inggeris yang semakin meluas itu tetapi juga oleh perkembangan media elektronik dan digital serta penyebaran budaya popular seperti majalah hiburan dan sastera picisan yang sangat pantas berkembang. Dalam perkembangan begini, tiga puluh tahun lalu harus dilihat sebagai suatu fasa pengajian yang sudah berlalu dan tuntutan perubahan barangkali lebih terarah agar mampu mendepani cabaran baru yang dibawa oleh globalisasi dan media elektronik. Pengajian kesusasteraan Melayu baru harus mengambil posisinya yang lain daripada yang ada sekarang agar ia lebih relevan untuk tiga puluh tahun akan datang. Dengan itu, cita-cita yang diluahkan oleh Syed Muhammad Naguib, pengasas pengajian kesusasteraan di universiti ini, iaitu untuk menjadi pusat pengajian kesusasteraan Melayu yang terbaik di rantau ini tiga dekad yang lalu boleh dijemakan.

NOTA

1. Selain dua kursus tersebut terdapat satu kursus pengantar yang juga bersifat gabungan. Bagaimanapun, pendedahan kepada pelajar tidak selalunya serata dan saksama kerana bergantung kepada pensyarah yang mengendalikannya.
2. Malah, Muhammad Haji Salleh telah diberi penghormatan oleh negara sebagai Sasterawan Negara atas karya-karya puisi yang dihasilkan oleh beliau

RUJUKAN

- Derrida, J. 1978. *Writing and Difference*. Chicago: The Chicago University Press.
- Hadijah Rahmat. 1998. *Sastera dan Manusia Melayu Baru*. Singapura: Persatuan Wartawan Melayu Singapura.
- Kratz, E.U. 1993. Laporan Penilai Luar Jabatan Persuratan Melayu (tidak diterbitkan).
- Lifschitz, M. & Salamini, L. 2004. *Praksis Seni*. Yogyakarta: Alinea. Terj. ke Bahasa Indonesia oleh Ari Widjaya.
- Louisa Chin Soon Moi. 2004. Penulisan Latihan Ilmiah dalam bidang Kesusasteraan Melayu Moden di Jabatan Persuratan Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia. Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia. (Tidak diterbitkan).
- Muhammad Haji Salleh. 1977. *Tradition and Change in Contemporary Malay-Indonesian Poetry*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti kebangsaan Malaysia.
- Safian Husin et.al. 1981. *Sejarah Kesusasteraan Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Shafei Abu Bakar. 1995. Jabatan Persuratan Melayu: Imbasan Silam, Realiti Kini dan Masa Depan. Syed Arabi Idid dan Rahmah Hashim. (ed.). Kertaskerja yang dibentangkan dalam Seminar Meninjau Kembali Pencapaian FSKK, Bangi: FSKK. 92-106.
- Syed Muhammad Naguib Al-Atas. 1972. Kata Pengantar, Buku Panduan. Kuala Lumpur: Jabatan Bahasa dan kesusasteraan Melayu. Hlm. 1-32.

- Teeuw, A. 1986. Laporan Penilai/Pemeriksa Luar pada Jabatan Persuratan Melayu.
Tan Chen Hua. 2004. Jabatan Persuratan Melayu: Sumbangan kepada Pembangunan Masyarakat Malaysia. Latihan Ilmiah. Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu, Universiti Kebangsaan Malaysia.
Universiti Kebangsaan Malaysia. *Buku Panduan FSKK 1999/2000*. Bangi: FSKK.

www.cis-ca.org/voices/a/atas

www.duke.edu/literature

www.rohan.sdsu/dept/english/childlit

Hanapi Dolah, PhD.

Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan

Universiti Kebangsaan Malaysia

43600 UKM Bangi

Selangor, D.E.

Malaysia